

Kisebbségi jelenkutatás Baranyában

A Baranya Megyei Önkormányzat Közgyűlése megbízása alapján 2005-ben kisebbségi jelenkutatás folyt a megye nemzetiségiek által lakott településein. A kutatás vezetésével *dr. Füzes Miklóst*, a Kisebbségkutató Közalapítvány Kuratóriumának elnökét, valamint *dr. Gyurok Jánost*, a közalapítvány titkárát bízták meg. A felmérésekbe egyetemi oktatókat és hallgatókat vontak be, akik háromszázegy településre jutottak el. Minderről a Csontváry Múzeumban 2005. december 19-én a „Kisebbségek Napja Baranya Megyében” rendezvényen számoltak be a kutatók. Ezen az ünnepségen adták át az Elnöki Kitüntető Díjat is, amelyet ez alkalommal, kiemelkedő kulturális tevékenységéért a horvátok lakta felsőszentmártoni művelődési otthon igazgatónöje, *Gregesné Pandúr Krisztina* vehetett át. A kutatási eredmények 2006-ban a „Kisebbségek Együttélése” című Pécselt gondozott sorozat 7. kötetében kerülnek majd részletes ismertetésre.

Dr. Tasnádi Pétert, a Baranya Megyei Önkormányzat Közgyűlésének alelnökét arról kérdeztük, hogy miért tartották fontosnak a felmérések elvégzését, mi volt a céljuk?

– Régen érlelődő gondolatunk volt ez, aminek az alapja, hogy ugyan sok mindent tudunk a Magyarországon, ezen belül is a Baranyában élő, jelentős számú kisebbségről, de legalább ugyanannyit nem tudunk. Sok olyan elképzelésünk van, amelyeket különböző szlogenek vagy sztereotípiák szintjén folyamatosan elmondunk, de a gyakorlatban nem biztos, hogy igazak. Épp ezért tartottunk fontosnak a történeti leírás mellett egy olyan empirikus kutatást is, amely a kisebbségek mostani hely-

Dr. Tasnádi Péter

zetét, gondolkodását, meglátásait, illetve azt térképezi fel, hogy ők hogyan élik meg saját kisebbségi létüket. Milyen gondjaik, milyen örömeik és milyen javaslataik vannak? Egy ilyen kutatás azért fontos, mert sokkal pontosabb, reálisabb és valószínűleg igazabb képet ad a kisebbségekről valamennyiünk számára.

– Mi lehet a kutatás, a felmérés gyakorlati haszna?

– A kisebbségek számára is van haszna, mivel általa ők is több mindent tudnak meg önmagukról, másrészt – ha sikerül a kutatás után egy olyan operatív cselekvési tervet összeállítani, amely jól használható – minden olyan intézménynek és szervezetnek, amelyik a kisebbségek érdekében, ügyében tehet, vagy tesz is valamit ad egy feladat-útmutatót. Jelezheti, hogy milyen irányba lehet tovább lépni, és mit kell tenni.

– Az Európai Unió normái és keretei közt gondolkodva jelent-e ez valamit?

– Az Európai Unióban a kisebbségek ügyét sajátos módon kezelik, illetve sajátos módon nem kezelik, mert ha belegondolunk tulajdonképpen a fogalom (mármint a kisebbség), az EU dokumentumai közt szinte alig található meg, tehát szisztematikusan vagy szándékosan kell ezt megközelíteni. Az EU sokkal inkább beszél a toleranciáról, a befogadásról, a társadalmi kirekesztés elleni küzdelemről, tehát arról, hogy ne legyen hátrányos megkülönböztetése a vallási és az etnikai kisebbségeknek. Abból kell kiindulni, hogy mi az, ami a hátrányos megkülönböztetés tilalmába beletartozik. Vannak-e ilyenek, és ha igen, azokat hogyan lehet kezelni? Mi az, ami a befogadás oldaláról nem működik rendesen itt a megyében vagy a településeken? Ha akad ilyen, hogyan lehet megváltoztatni? A korábbi gyakorlattól eltérően, vagy a gyakorlatot meghaladóan, másképp kell ezekről a kérdésekről gondolkodnunk az EU-s kontextusban is. Vannak pályázati lehetőségek. A DAFNE-pályázat például a különböző kultúrák együttélését és az eltérő kultúrák közötti konfliktusok kezelését célozza meg. Ugyanakkor a humán erőforrásokon belül is vannak olyan pályázati elemek, amelyek az ebben a szférában működő szervezetek tevékenységének fejlesztését szolgálják. Ezekbe beletartoznak, beletartozhatnak a kisebbségi szervezetek is.

Baranyában első ízben történt ilyen jellegű nemzetiségi felmérés, kutatás. Miről szólnak a kutatási eredmények? – kérdeztük dr. Gyurok János kutatásvezetőt.

– A kutatás kapcsán nagyon sok új, eddig kevésbé ismert információt kaptunk. Számos elemet tar-

talmazó vizsgálatokat végeztünk, több területre is fókuszáltunk. Elsősorban a gazdaságra, a politikai és az oktatási integrációra. Több új, illetve megváltozott körülményre sikerült fényt derítenünk. Az iskolai oktatás kapcsán például megtapasztaltuk, hogy milyen óriási lemaradásról beszélhetünk a magyarországi romák esetében. Kiderült, hogy viszonylag jól állunk a nyolc vagy az annál kevesebb osztályt végzettek arányát tekintve (a megkérdezettek 4,3%-a), ami viszonylag jó. Ugyanakkor, ha ezt tovább bontjuk, akkor azt látjuk, hogy ez a romáknál ugyanez az arány 70%. Aggasztóak ezek az adatok. Megnéztük a nyelvhasználatra vonatkozó elemeket is. Többnyire csak megerősítettük a 2001-es népszámlálási mutatókat, de például az is kiderült, hogy egyfajta nyelvi erősödés figyelhető meg a kisebbségeknél, még a romáknál is. A megkérdezett romák 60%-a nyilatkozott úgy, hogy valamilyen roma/cigány nyelvet használ. Nagyon érdekes volt ugyanez a változás a horvátok esetében is, náluk ugyanis ez az arány elérte a 80%-ot. Ez nagyon fontos változás. Rákérdeztünk arra is, hogy mit gondolnak maguk az emberek, a választók az önkormányzatokról. Nagyfokú véleménykülönbség mutatkozott, noha a megkérdezettek egyértelműen fontosnak tartják az önkormányzatokat. Határozott vélemények fogalmazódtak azonban meg arról is, hogy az önkormányzati rendszer jó alkalom az úgynevezett „üzletelésre”, jó a vállalkozásokhoz. Hozzá tették, hogy magának a politikának a természete ilyen. Kiderült még egy nagyon fontos dolog, nevezetesen az, hogy a falvakban élő emberek egészen pontosan tudják mik azok az önkormányzatok. Ez jelzés a nagypolitika felé: értik az önkormányzatok szerepét és értik a feladatkörét is. Azt is mondták nagyon sokan, hogy nagyobb hatáskört kellene adni ahhoz, hogy valóságos és ne kvázi-önkormányzatként működjenek. Különböző tulajdonságokra is rákérdeztünk. Kiderült, hogy a nemzetiségek jobb véleménnyel vannak a többségi nemzetről, tehát a magyarokról, mint fordítva. Szomorú tény, de tény: ebben a kutatásban is azt tapasztaltuk, hogy a romákkal kapcsolatos előítélek a kisebbségeken belül is meglehetősen nagyok. A romák általában értékhiányosan kerültek bemutatásra, s szinte minden esetben az ún. negatív referenciacsoportba kerültek.

– A gazdasági környezet és a gazdálkodás – úgy vélem – a nemzetiségek esetében is meghatározó tényező. Ezt is vizsgálták?

– Igen. Arra is kíváncsiak voltunk, hogy miként jelennek meg a nemzetiségek a gazdasági szférában, hogy ráeszméltek-e: valamit kezdeni kellene ezzel a nagyon fontos dimenzióval? Három kisebbségnél tudunk mérhető eredményeket felmutatni. A romáknál, a németeknél és a horvátoknál is találtunk vállalkozó szellemű embereket. A legerősebb és a legkomolyabb termelési-gazdasági szokásrend a Baranyában élő németek körében figyelhető meg. Na-

Dr. Gyurok János

gyon sok roma vállalkozó él a megyében. Számos közülük kényszervállalkozó. Vannak olyanok is, akik sikeresen működnek, elsősorban az építőiparban. Egy-egy nagyvárosban ugyanakkor találkoztunk horvát vállalkozókkal is. Ők megyei szinten multi-vállalkozónak tűnnek, de ez nem jellemző. Az Ormánságban és a Dráva mentén nem találtunk vállalkozóként dolgozó horvátokat.

– Mi lesz a sorsa a felméréseknek?

– Reményeink szerint késő tavaszra, kora nyárra a felmérésekből összeállítunk egy kötetet. A tudomány különböző területének (szociológia, demográfia, néprajz) szakemberei kapcsolódhatnak ehhez, hogy kiegészítsék kutatási tapasztalataikat. Mélyen hisszük, hogy elsősorban a döntéshozóknak lesz majd fontos ez az anyag. Érdemes lesz az elgondolásaikat szembevetni a kisebbségeket érintő döntések előkészítése során a társadalmi valósággal, hátha így jobb döntések születnek majd. Talán maguknak a kisebbségeknek is érdemes lesz megnézni, hogyan differenciálódik a társadalom. Ma már nem úgy van, ahogyan tizenöt évvel ezelőtt volt! Sok minden jelentősen megváltozott azóta, holott a kisebbségek gyakorta úgy tesznek, mintha semmi sem történt volna az elmúlt másfél évtized alatt.

– Kikre bízták a felméréseket?

– Mintegy húsz egyetemi hallgató vett részt a kutatásban. Különböző szakosok voltak, nemzetiségi szakosok is. Utóbbiak kiválasztása sem csak azért történt, mert nemzetiségi szakra járnak, azaz nem korporatív, hanem szakmai alapon. A kutatás során több módszerrel is éltünk: kérdőíveket készítettünk, interjúkat, strukturált interjúkat készítettünk és adatokat elemeztünk. Mind a 301 baranyai településre eljutottunk. Elkészítettünk közel négyszáz személyi kérdőívet és közel negyven strukturált mélyinterjút. Minden egyes kisebbség érintve volt.

Figura Krisztina

A rendezvényen Figura Krisztina egyetemi tanárságéd „A baranyai német kisebbség nyelvhasználata” címmel tartott előadást. Tőle is megkérdeztük, hogy milyen tapasztalatokról, eredményekről számolhat be.

– Kétfajta kutatásban vettem részt. Az egyik úgy történt, hogy kérdőíveket készítettünk, illetve készítették már Budapesten, s mi azok alapján beszélgettünk a baranyai emberekkel. Különböző korcsoportokat kerestünk és megpróbáltuk a nemek arányát ötven-ötven százalék körül tartani. A megyében tizenhét települést vizsgáltunk, ahol a németeket is megkérdeztük. Voltak olyan települések, ahol egy-két ember nyilatkozott, de olyan is, ahol tíz-tizenkettő-tizenöt. A legnagyobb települések: Mohács, Pécs, Bóly, Olasz, Mecseknádasd, Óbánya, és Kátoly voltak, ahol heten vagy még többen nyilatkoztak.

– *Mire irányultak a kérdések?*

– Leginkább a kisebbségi életre vonatkoztak, nevezetesen arra, hogy mennyire van jövője a kisebbségeknek, s melyek azok a tényezők, amelyek segítik a megmaradásukat. Milyen szerep jut ebben a kisebbségi és a települési önkormányzatoknak? – ezekre a kérdésekre is kerestük a feleletet. A megkérdezettek többsége úgy ítéli meg, hogy van jövője a kisebbségeknek, s hogy a települési önkormányzatok különböző kisebbségi projektjeikkel segítik is a nemzetiségi identitás megőrzését. Például különböző műsorok szervezésével, a kultúra és az anyanyelv ápolásával. Nagyon fontos, hogy a közigazgatásban lehet használni a kisebbségi nyelvet. A német kisebbségen belül úgy gondolják, hogy az elmúlt tíz évben pozitív változások következtek be. A kérdőíven volt egy olyan kérdés is, amely a nemzetiségek egymáshoz fűződő viszonyát igyekezett feltárni. Zárt feleletek közül választhattak a meg-

kérdezettek. A legtöbben azt mondták, hogy békében élnek egymás mellett a kisebbségek tagjai. Volt, aki úgy ítélte meg, hogy alkalmazkodnak egymáshoz, de olyan is, aki szerint csak kevés kapcsolatot tartanak fenn egymással, illetve csak egymás mellett élnek. Kérdések vonatkoztak a kisebbségi nyelvű médiahasználatra is. Legtöbben a televíziót preferálják, de sokan hallgatnak német rádiót is, viszont egyre kevesebben olvassák a német nyelvű sajtót.

– *Milyen formában él a nyelvhasználat, a hagyományápolás a baranyai németeknél?*

– A kulturális programokkal próbálják megőrizni a hagyományukat. Ez az a terület, amelyen a kisebbség a legaktívabban működik. A nyelvhasználatról már nincs ennyire kedvező kép. A nyilatkozók szerint leginkább csak családi körben használják a kisebbségek az anyanyelvüket. Közterületen még előfordul – főleg az idősebbek körében –, hogyha találkoznak egymással, akkor ez a kommunikációs nyelvük. A közigazgatásban azonban már kevésbé jellemző, ugyanis megszoktuk, hogy Magyarországon élünk és magyarul próbáljuk elintézni a dolgainkat. A közigazgatásban ritka a kisebbségi nyelvhasználat. Ezt bizonyítja a másik felmérés is, amely egy olyan kérdőívvel történt, amit az önkormányzatok kaptak meg, és ők értékelték – az önkormányzati képviselők vagy maga a polgármester, a jegyző –, hogy milyen kisebbségi munka valósul meg az adott településen. Egyedül Óbányán vannak német kisebbségi önkormányzati ülések, és úgy tudom, hogy Kátolyban van még német s horvát nyelvű. Az összes többi településen magyarul folynak a kisebbségi ülések, és mindent magyarul dokumentálnak.

– *Belátják-e a német településeken élő német ajkúak, hogy anyanyelvüknek – az angol mellett – milyen hatalmas előnye van napjainkban?*

– Erre is vonatkozott egy nagyon érdekes kérdés. A válaszadók többsége nem tartja fontosnak, hogy a magyar környezet megtanulja a német nyelvet, holott ezzel Európában is lehet érvényesülni, s a turizmus szempontjából egy fontos tényező lehet. Húsz százalékuk mondta mindösszesen azt, hogy a magyaroknak is meg kellene tanulni a német nyelvet, hiszen ez a jövő.

– *Gyermekeik iskolába kerülésekor a német szülők adnak útravalót német nyelvtudásból?*

– Igen. Arra is vonatkozott egy kérdés, hogy a gyermek, ha az iskolában németül tanul, akkor hogyan, milyen formában teszi, és hogy otthonról ismeri-e már a nyelvet? Az érintettek több mint hatvan százaléka nyilatkozta azt, hogy lánya vagy fia nem teljesen idegen nyelvként tanulja az iskolában a németet, már a családból visz magával ismereteket. Elég sokan nyilatkozták azt (Pécsett például az összes megkérdezett) hogy a családon belül, odahaza a német nyelvet használják.

Frankovics György